

ОБҐРУНТУВАННЯ МУЛЬТИКОМПОНЕНТНОГО ХАРАКТЕРУ ДІЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНУ

THE SUBMISSION OF THE MULTICOMPONENT CHARACTER OF THE BUSINESS ENVIRONMENT OF THE REGION

У статті обґрунтований мультикомпонентний характер ділового середовища регіону. Вивчено підходи зарубіжних та вітчизняних науковців до підсистем, що складають ділове середовище. Запропонований авторський варіант структури ділового середовища – оптимальний прототип ділового середовища регіону. Виділені функції кожної із запропонованих автором підсистем ділового середовища. Запропонований прототип ділового середовища має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення, що пов'язано з виділенням особливостей ділового середовища в різних регіонах та можливістю створення цілісної картини ділового середовища регіону.

Ключові слова: прототип, ділове середовище, бізнес-середовище, регіональний підхід, підсистема ділового середовища.

В статье обоснован мультикомпонентный характер деловой среды региона. Изучены подходы зарубежных и отечественных ученых к подсистемам, составляющим деловую среду. Предложен авторский вариант структуры деловой среды – оптимальный прототип деловой среды региона. Выделены функции каждой из предложенных автором подсистем деловой среды. Предло-

женный прототип деловой среды имеет не только теоретическое, но и сугубо практическое значение, что связано с выделением особенностей деловой среды в различных регионах.

Ключевые слова: прототип, деловая среда, бизнес-среда, региональный подход, подсистема деловой среды.

The article substantiates the multicomponent character of the business environment of the region. The approaches of foreign and domestic scientists to the subsystems that make up the business environment are studied. The author's version of the structure of the business environment is proposed – an optimal prototype of the business environment of the region, which will create an integrated picture of the business environment of the region. The functions of each of the subsystems of the business environment proposed by the author are singled out. The proposed prototype of the business environment has not only theoretical, but also purely practical significance, which is associated with the identification of features of the business environment in different regions.

Key words: prototype, business environment, business environment, regional approach, business environment subsystem.

УДК 332.146.2

Сурай А.С.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаський державний технологічний університет

Постановка проблеми. Зазначимо, що не дивлячись на вагомий обсяг наукових розробок та значні досягнення у сфері вивчення основ функціонування та розвитку ділового середовища та методів його аналізу, ряд моментів теоретичного, методичного і практичного характеру з окреслення компонентного складу ділового середовища, його характеристик та функцій на регіональному та глобальному рівнях залишається остаточно не вирішеним, дискусійним, вимагає уточнень та подальшого розвитку, що і обумовлює необхідність проведення даного наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості та закономірності функціонування ділового середовища висвітлено у працях таких зарубіжних учених, як: Г. Лебон [2], Т. Парсонс [3], Дж.С. Милль [7]. Інституційні проблеми формування бізнес-середовища вивчали Л. фон Мізес [8], Г. Радемахер [4] та ін. Ділове середовище розглядали через призму культурно-ментальних зрушень С. Кирдина [9]. Сучасні автори – такі, як: А. Полянська [5], І. Попов О. [6] та інші доповнюють і розкривають окреслену проблематику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ділове середовище реальне і об'єктивне, воно складається під впливом факторів (або підсистем), які формують інституційний устрій. Під фактором мається на увазі [лат. «factor» – «діяти»,

«виробляти», «примножувати»] – суттєва обставина, що сприяє якомусь процесу, явищу [1].

Майже сто років тому відомий французький дослідник Г. Лебон писав: «Розвиток суспільства відбувається під впливом трьох чинників: політичних, економічних і психологічних» [2, с. 18]. До даних підсистем при побудові прототипу ділового середовища ми додаємо правову, екологічну, інституційну та інформаційну і це відповідає сучасним уявленням у соціології і філософії про найважливіші підсистеми суспільства. Слід уточнити, що згідно з сучасними уявленнями філософії, суспільство складається з певних структур, до них можна віднести: медицину, військову справу, ведення бізнесу, духовність і т.д. Ділове середовище являє собою оточення бізнесмена, зовнішні фактори, що сприяють або перешкоджають діяльності підприємця. Досліджуючи підприємництво як громадську структуру, слід враховувати сім сфер (підсистеми), що впливають на вигляд будь-якої структури, також необхідно розглядати широкий набір складових елементів ділового середовища.

Наведемо обґрунтування вибору саме чотирьох чинників (підсистем) з точки зору Т. Парсонса. Суспільство в економічній соціології розглядається, як соціокультурна система. Т. Парсонс – представник напряму американського функціоналізму сформулював основні вимоги, виконання яких забез-

печує стабільне існування суспільства як системи [3, с. 13-23].

Суспільство повинно:

1. Володіти здатністю до адаптації (економіка), пристосуванню до умов, що змінюються і зростаючим матеріальним потребам людей, вміти раціонально організувати і розподіляти внутрішні ресурси.

2. Бути цілеорієнтованим (політика), здатним до постановки основних цілей і завдань і до підтримки процесу їх досягнення.

3. Володіти здатністю до інтеграції (право), до включення в систему нових поколінь.

4. Мати здатність до відтворення (соціальна підсистема) структури і зняття напруженості в системі.

Таким чином, Т. Парсонс виділив чотири основні функції суспільства як саморегульованої, самовідтворюваної системи: адаптації, досягнення цілей, інтеграції і відтворення структури. Ці функції соціальної системи за Т. Парсонсом забезпечуються різними підсистемами.

Умовно підсистеми ділового середовища можна уявити у вигляді квадросистеми. Подальше дослідження елементів прототипу проводилося в площині перетину тороїдальної фігури (багатогранник з діркою [4, с. 152]), в якій були вписані чотири підсистеми, об'єднані в єдине коло. Така топологія дозволяє детально досліджувати структуру прототипу і широко використовується, наприклад, у роботі А. Полянської, Т. Б. Дороблюк [5, с. 313-318].

На нашу думку, в умовах сучасних викликів така класифікація не є повною та потребує доповнення.

Підсистеми ділового середовища доцільно розподілити на 2 групи: основні та похідні перехресні.

Основні відносно автономні (якщо можливо взагалі говорити про автономність соціально-економічних явищ у межах однієї територіальної одиниці), але за певним набором ознак та впливу на процеси, що відбуваються в суспільстві, вони є домінуючими. Та похідні перехресні – це ті сфери, які заслуговують бути винесеними в окремий пункт класифікації, але є «гравцями на полі» декількох з основних сфер, що формують ділове середовище.

А саме: ми пропонуємо виділити як основні чотири підсистеми – економічна, соціальна, політична і правова та додати три похідні перехресні системи – інституційна, інформаційна, екологічна. Таким чином отримуємо сім підсистем, які і будуть у подальшому покладені в основу побудови оптимального мультикомпонентного прототипу ділового середовища регіону.

Причому, якщо основні чотири підсистеми ми залишаємо у вигляді сфер, у класичному уявленні за Т. Парсонсом [3], то похідні перехресні будуть

мати вигляд вписаного рівностороннього трикутника, на кожній з граней якого розташуємо елементи похідних перехресних систем (рис. 1).

Ділове середовище оптимального прототипу представлено у вигляді сфери, яку обмежує коло «культурно-ментальна детермінація регіону», в яку вписані чотири окружності, що симетрично перетинаються та мають спільні апоцентри з колом «культурно-ментальна детермінація нації» і ототожнюють чотири підсистеми, які в даному прототипі збалансовані між собою. Три похідних підсистеми представлені у вигляді рівностороннього трикутника, вписаного у коло «культурно-ментальна детермінація регіону», кожна з граней якого відображає одну з похідних перехресних підсистем і відповідно перетинає, як мінімум, 2 з основних радіантів. Причому інституційна і екологічна є похідними кожна від двох систем (перетинає їх), а інформаційна – від трьох, з якими корелює. Таку будову називатимемо оптимальним мультикомпонентним прототипом ділового середовища регіону.

Зрозуміло, що кожна з обумовлених нами підсистем має свої специфічні функції, як елемент оптимального мультикомпонентного прототипу ділового середовища регіону. Якщо для класичних підсистем таких, як економічна, соціальна, політична та правова окреслені класичні функції, для запропонованих нами інституційної, інформаційної та екологічної виділимо самостійно.

Функцію адаптації забезпечує економічна підсистема; функцію досягнення цілей – політична підсистема; функцію інтеграції – звичай і правові інститути; функцію відтворення структури – підсистеми вірувань, моралі, органи соціалізації, включаючи сім'ю і інститути освіти; процесуальну функцію формалізації та регламентації – інституційна похідна перехресна підсистема; функцію інноваційного розширеного розвитку – інформаційна похідна перехресна підсистема; функцію соціальної відповідальності – екологічна похідна перехресна підсистема. Кожна з цих підсистем виконує свої специфічні функції в забезпеченні розвитку структури ділового середовища як єдиного цілого і може бути охарактеризована властивим їй комплексом базових інститутів, або інституціональним ядром (рисунок 2).

Функціональний підхід до пояснення підприємницької структури як частини суспільства і його ділового середовища передбачає, що всі функції однаково важливі і тільки повнота їх набору (цілісність) і виконання кожною функцією свого призначення є законом стабільності функціонування підприємництва як структури суспільства. Применшення або піднесення будь-якої з функцій може мати негативні наслідки. Недооцінка ролі матеріального виробництва веде до зниження рівня споживання і наростання кризових явищ, що пов'язане з обмеженням підприємницької діяльності.

Гіпертрофія, розбухання політичних інститутів, може призвести до встановлення тоталітарної системи, яка придавить всі форми вільного волевиявлення особистості підприємця та інших об'єднань, призведе до розмивання норм і цінностей, що регулюють економічну поведінку індивідів, веде до соціальної ентропії.

Слід зазначити, що при побудові прототипу ділового середовища підхід Т. Парсонса взятий за основу з метою підтвердження вибору саме чотирьох основних чинників: політики, економіки, права і соціології з додаванням автором ще трьох похідних перехресних чинників. Однак, подальше дослідження виходить з положення про те, що одиницями суспільства не є дії або процеси, а інститути. Тому підприємницька діяльність у суспільстві, розглянута з точки зору процесів, що відбуваються в ньому, передбачає їх протікання

в інституційних формах, тобто в формах інституційних процесів. Інакше таку думку можна висловити так: «яким би не був фактор, що впливає на підприємницький процес і його результати, він діє через інститути і завдяки інститутам [3, с. 13-23.]».

Розглянемо докладніше складові (підсистеми) оптимального мультикомпонентного прототипу ділового середовища.

Підсистеми, необхідні для розкриття суті ділового середовища. Вони демонструють, що на поведінку підприємців впливають не тільки внутрішні установки, але і зовнішнє оточення, породжене конкретно історичною обстановкою, державною політикою, культурою нації, а також того соціального шару, з якого формується підприємницький соціум.

При побудові прототипу ділового середовища ми виходимо з того положення, що сім головних

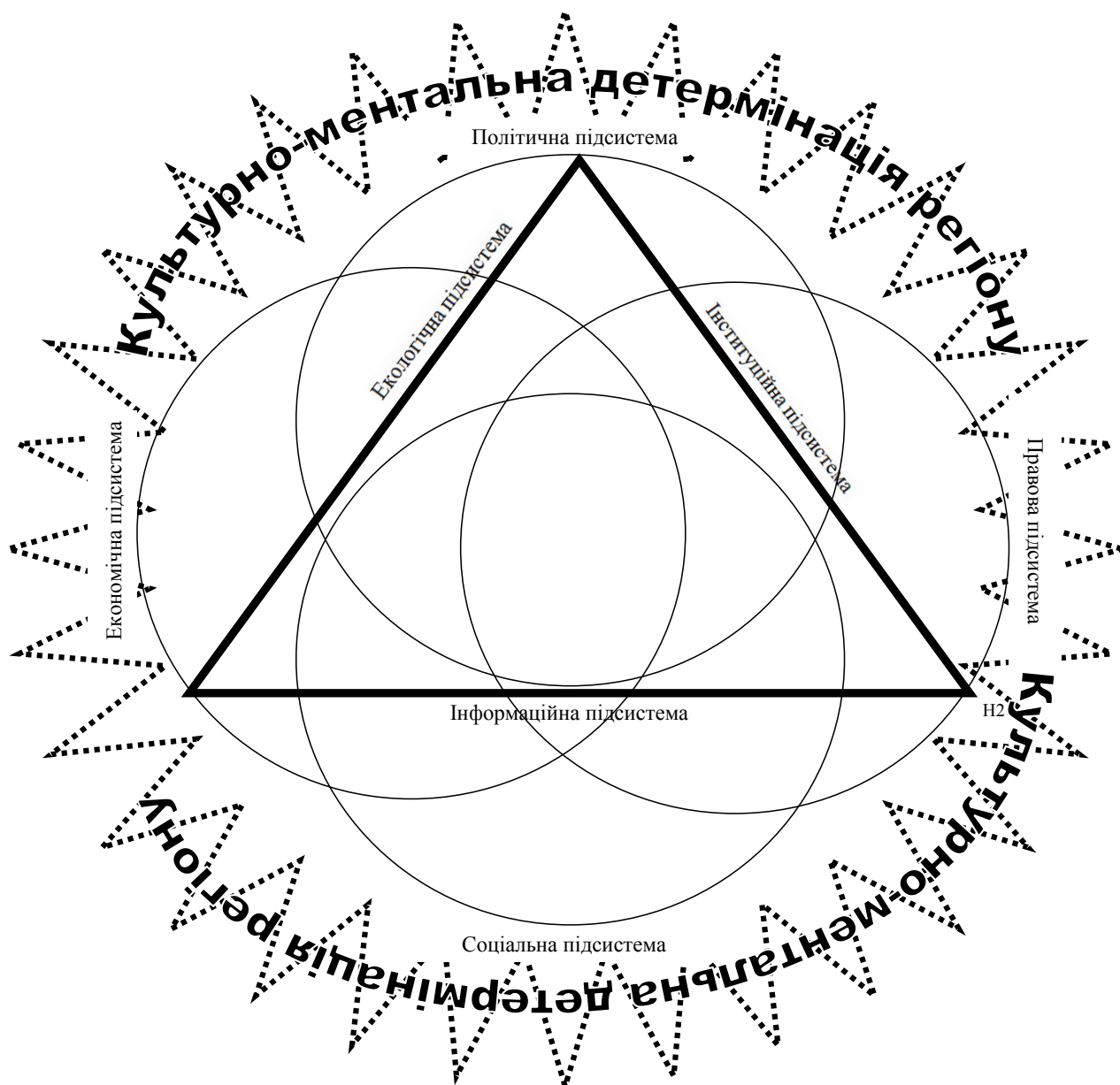

Рис. 1. Оптимальний мультикомпонентний прототип ділового середовища регіону

чинників необхідні і достатні по відношенню один до одного. Дана думка підтримується і іншими дослідниками. Так, наприклад, О. Попов [6, с. 169-173.] вважає: «Цю складність багато дослідників схильні недооцінювати і часто зводять проблему до якоїсь однієї сторони – соціальної, політичної, а найчастіше всього економічної. На нашу думку, недооблік хоча б однією зі складових цієї комбінації свідомо прирікає всю систему розроблюваних заходів на провал».

Детальніше опишемо кожен із семи чинників ділового середовища, які є системоутворюючими і спільно представляють септемсистему як каркас пропонованого прототипу. Прототип ділового середовища описується якісними підсистемами, які притаманні будь-якій суспільній структурі в т.ч. і підприємству.

Прототип ділового середовища представлений перетином семи чинників:

Політична підсистема оптимального прототипу ділового середовища

Вивчення політичного життя суспільства становить, зрозуміло, предмет політології, а не економічної науки. Однак, опис ділового середовища не може не брати до уваги вплив політичних процесів так, як підприємство є об'єктом державної політики.

Політика [грец. «політікῆ» – суспільна справа] – діяльність органів державної влади і управління, яка відображає суспільний лад і економічну структуру країни, а також діяльність громадських класів, партій та інших громадських угруповань, що визначаються їхніми інтересами і цілями [1].

Політична підсистема відіграє важливе значення при формуванні ділового середовища, адекватної економічним відносинам, що складаються в суспільстві.

У запропонованому оптимальному мультикомпонентному прототипі ділового середовища політична підсистема представлений таким набором елементів: політика стимулювання бізнесу; культурно-ментальна складова; демократія та рівень

свободи; стійкість політичного ладу; науково-технічний прогрес; фіскальне поле;

Економічна підсистема оптимального прототипу ділового середовища

Ділове середовище формується під впливом економічного чинника. Економічний чинник ділового середовища демонструє, що бізнес повинен мати здатність до адаптації, пристосуванню до умов, що змінюються, і зростаючих матеріальних потреб людей, вміти раціонально організувати і розподіляти ресурси, забезпечувати переробку «входу» системи і її «вихід» – готовий продукт, послугу.

Дана підсистема включає: сфера виробництва благ; конкурентна складова; особливості споживання; особливості формування попиту; quality-менеджмент; особливості формування пропозиції; політика цін.

Правова підсистема оптимального прототипу ділового середовища

Не будучи економічною категорією, правова підсистема сприяє створенню сприятливого інституційного середовища для підприємця або може руйнувати її, формуючи умови для інституціональних пасток. Правова підсистема представлена наступними елементами: нормативно-правові характеристики; правова сфера бізнесу; звичаєве право; захищеність; ділові звичаї та довіра.

Соціальна підсистема оптимального прототипу ділового середовища

Історично підтверджено, що набуття людьми гідних умов для свого життя можливо при орієнтуванні науково-технічного прогресу, організації економіки і управлінських структур на соціальні цілі [7].

Очевидно, що соціальна підсистема, котра розглядається при побудові прототипу ділового середовища, це – функція відтворення структури – підсистема вірувань, моралі, органів соціалізації, включаючи сім'ю та інститути освіти. Соціальна підсистема за структурою складніша, ніж інші підсистеми. Вона включає в себе безліч елементів, неувага до яких з боку підприємця може мати нега-

Рис. 2. Підсистеми ділового середовища та їх функції

тивні наслідки. Основні елементи цієї підсистеми: якість освіти; особливості ринку праці; фінансова стабільність; критерії якості життя; культурно-ментальні звичаї побутової сфери; культурно-ментальні звичаї духовної сфери; культурно-ментальні пріоритети.

Соціальна підсистема розвитку підприємництва – це зміна ціннісних установок представників різних верств суспільства, підвищення рівня їх освіти і професійної підготовки. Це породжує прагнення до самореалізації і особистої свободи, посилює економічну активність населення і сприяє насиченню ділового середовища.

Розглянемо похідні перехресні підсистеми ділового середовища.

Екологічна підсистема оптимального прототипу ділового середовища.

Культурно-ментальні особливості сфери збереження навколишнього середовища як елементи ділового середовища мають важливе значення, тому що дія підприємця може негативно впливати на природу. Це культура взаємин організмів з навколишнім середовищем. Кожен підприємницький проект, пов'язаний з виробництвом, повинен в ідеалі спиратися на безпечні технології, що не приносять шкоди людині і природі.

Таким чином, будучи суб'єктом економічних відносин, з одного боку, з іншого – «держава створює і оберігає середовище, в якій ринкова економіка може благополучно функціонувати» [8, с. 235].

Інституційна підсистема оптимального прототипу ділового середовища.

Інституційні характеристики – це важливий елемент ділового середовища. Швидкість обігу грошових, матеріальних і інформаційних потоків, що протікають в певному мікро-, макроекономічному просторі має прямо пропорційну залежність від ступеня розвитку інфраструктурного елемента ділового середовища. На це безпосередньо впливає, з нашої точки зору, інституційні характеристики та рівень сучасних інформаційно-комунікаційних ділових зв'язків. Інститути за такого підходу розуміються перш за все як правила, що регулюють практики повсякденної діяльності і, одночасно, які отримують імпульси для свого розвитку з такої практики. Інститути утворюють «не жорсткий каркас, а гнучку підтримуючу структуру, що змінюється під впливом практичної дії» [9, с. 133-150].

Інформаційна підсистема оптимального прототипу ділового середовища.

Саме інформація дає можливість підприємцю раціонально розпоряджатися всіма видами ресурсів. Інформація дозволяє отримати рішення про

те, як ефективніше і економічно вигідніше організувати виробництво товарів і послуг. Таким чином, інформація стає найважливішим ресурсом, від якості якої значною мірою залежить ведення ділових операцій. Серед стартових умов для реалізації інноваційного проекту головну роль відіграють не тільки інвестиції і наявність інноваційної ідеї. Нестача ділової інформації нерідко перешкоджає розвитку бізнесу нітрохи не менше, ніж нестача капіталу [9, с. 133-150].

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, ділового середовища регіону – мультикомпонентне явище, що включає 7 ключових підсистем. Запропонований прототип ділового середовища має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення, що пов'язано з виділенням особливостей ділового середовища в різних регіонах та можливістю створення цілісної картини ділового середовища регіону. Отримані результати є необхідним підґрунтям для подальшого дослідження методичних аспектів аналізу ділового середовища регіонів країни в умовах глобальних трансформаційних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічний словник-довідник: За ред. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
2. Лебон Г. Психология социализма / Пер. с фр. СПб.: Макет, 1995. – С. 18.
3. Talcott Parsons, «The Theory of Human Behavior in its Individual and Social Aspects» The American Sociologist. Vol. 27. no. 4. Winter 1996. Pp. 13-23.
4. Радемахер Г., Теплиц О. Числа и фигуры. (опыты математического мышления). М.: Гос. изд-во физико-математической литературы, 1962, 263 с., с. 152
5. Полянська А. Аналітичний аспект дослідження макроекономічних тенденцій, що впливають на розвиток підприємства / А. Полянська // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 12(3). – С. 313-318.
6. Попов О.Є. Еволюція розвитку та особливості методології інституціонального аналізу економічних явищ і процесів / О.Є. Попов // Проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 169-173.
7. Милль Дж.С. Основы политической экономии / Пер. с англ. / Общ. ред. А.Г. Милейковского. В 3 т. М.: Прогресс. 1981.
8. Мизес Л. Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории / 2-е испр. изд. – Челябинск: Социум, 2005, с. 878, с. 235.
9. Кирдина С.Г. Роль институтов и географии в экономическом развитии: актуальная полемика в гетеродоксальной экономике. Пространственная экономика. 2016. № 3. С. 133-150.